

Voorafgaand aan de opgraving is een archeologische verwachting voor het perceel geformuleerd. Hierbij is onderscheid gemaakt tussen twee thema's: de middeleeuwse bewoning en de stolpboerderij. Inderdaad blijken de aangetroffen en vondsten te voldoen aan dit verwachtingspatroon en kunnen deze binnen de twee thema's worden ingedeeld. Toch is de hoeveelheid aangetroffen sporen en vondsten ver boven verwachting. De stolpboerderij kent een ingewikkelde bouwgeschiedenis waarbij de indeling en vorm geheel is gewijzigd. In het eerste vlak bevond zich daardoor een grote puzzel van funderingen, poeren en kelders. Onder de funderingen van de stolpboerderij bleek een gave middeleeuwse huisterp aanwezig met sporen vanaf de eerste helft van de 12de eeuw. In het programma van eisen was uitgegaan van twee opgravingsvlakken, maar tijdens het veldwerk bleken maximaal vijf opgravingsvlakken boven elkaar nodig te zijn om alle sporen goed te documenteren. Een echte terpopgraving was het gevolg. Voor West-Friese begrippen is dit zeer bijzonder omdat de huisterpen die over het algemeen in deze regio worden opgegraven een latere datering hebben, minder groot zijn en weinig sporen van bebouwing opleveren. Binnen het tijdsbestek van zes dagen dat voor de opgraving was begroot, bleek het onmogelijk zowel alle sporen van de stolp als de middeleeuwse terp in meerdere vlakken en voldoende profielen en coupes in kaart te brengen. De complexe geschiedenis van de terp, die geleidelijk is uitgebreid en meerdere fasen in bebouwing en inrichting van het erf kent, is daardoor niet meer geheel te ontrafelen. Toch heeft de opgraving een schat aan informatie voor zowel de vroegste kolonisatie van oostelijk West-Friesland als voor de vroegste geschiedenis van de stolpboerderijen opgeleverd. Al met al een unieke opgraving, die ook nog eens de oudste muntschat van oostelijk West-Friesland bleek te bevatten!

#### 7.1 Middeleeuwen

Het jaar van opwerpen van de huisterp kan helaas niet precies worden vastgesteld. In de oudste terplagen bevinden zich geen scherven keramiek en op basis van de keramiekvondsten uit de woonlagen is geen precieze datering te geven. Het hoge aandeel Paffrath-aardewerk en de randtypen en decoratiewijzen van enkele stukken Pingsdorf-aardewerk wijzen op een datering tussen 1100 en 1150. Uit deze periode dateren ook acht zilveren muntjes die als rolletje op elkaar geplakt zijn gevonden. Pelsdonk dateert deze muntjes rond 1125 en die datering houden we daarom als aanvang van de terp aan. Deze muntjes zijn verreweg de oudste muntjes die in deze regio zijn gevonden. Aannemelijk is dat ze bewust zijn gedeponerd en daarmee krijgen we inzicht in de symbolische handelingen van de vroegste bewoners van dit gebied.

De datering van de oudste sporen en vondsten is zowel voor de geschiedenis van Schellinkhout als voor de geschiedenis van West-Friesland van groot belang. De historische bronnen vertellen voor het eerst over dit dorp bij het jaar 1282. Schellinkhout blijkt dus een veel hogere ouderdom te hebben, ouder dan vooralsnog bekend is van iedere andere plaats in de omgeving. Dit is van groot belang voor ons beeld van de ontginningsgeschiedenis van dit gebied. Verondersteld wordt namelijk dat een groot deel van oostelijk West-Friesland in de tweede helft van de 12de eeuw is ontgonnen. Het lijkt er nu op dat al eerder langs het veenriviertje de Drecht bewoning aanwezig was en we mogen ervan uitgaan dat dus ook het veengebied in de directe omgeving al eerder dan tweede helft 12de eeuw is ontgonnen. Wellicht was dit ook het geval bij Oosterleek, een plaats die net als Schellinkhout langs de zuidkust van West-Friesland aan een veenriviertje lag. De ontginning van oostelijk West-Friesland is dus niet alleen van noord naar zuid gegaan, maar ook van zuid naar noord.

Dit werpt ook een nieuw licht op een van de meest spectaculaire vondsten uit West-Friesland: een gouden oorhanger uit de 10de of 11de eeuw die door detectorzoeker in Schellinkhout is gevonden. Op basis van enkele vondsten in de omgeving van het sieraad, waaronder een fragment van een bronzen prikspeer, wordt verondersteld dat deze in de 12de eeuw in de bodem zijn beland. Tot voor kort was deze vondst een raadsel, omdat er geen enkele aanwijzing voor menselijke activiteiten in Schellinkhout in de 12de eeuw was. Nu blijkt dat wel het geval te zijn. Wellicht is er samenhang met een stuk land 'de klinke', waar het sieraad in de buurt is gevonden, en dat in later tijd grafelijk bezit was.

Voor het oudste terplichaam is gebruik gemaakt van lichtgrijs zand, dat in de omgeving uit de ondergrond is gewonnen. Opmerkelijk is dat geen veengrond is toegepast. Het oudste terplichaam dat bij de opgraving is aangetroffen, had een dikte van ongeveer 1 meter. Bijzonder is dat de steile kant van de terp aan de zuidzijde was afgezet met een vlechtwerkwand die een

flauwe bocht met de vorm van de terp mee maakte. Het vlechtwerk hield de zandige grond van de terp op zijn plek. Deze wijze van versteviging van een steilkant was vooralsnog onbekend; een normale wijze van versteviging is de toepassing van kleiplaggen. Aan de andere kant van de terp, de noordzijde, ging de steile kant abrupt over in een afvalpakket met veel houtskool. Op de terp stond een boerderij, waarvan enkele paalkuilen, kuilen en woonniveau's zijn teruggevonden. In de bodem is ook een stuk omgevallen lemen wand aangetroffen, wat bijzonder is omdat normaal slechts kleine stukjes zogenoemd huttenleem worden aangetroffen. De kuilen wijzen op een boerderij met rechthoekige plattegrond, maar de omvang kan niet worden achterhaald. Waarschijnlijk was het een driepeschepige boerderij met het woongedeelte aan de westzijde en de stal aan de oostzijde. De stijlen van de boerderij waren ingegraven. Rondom de oudste terp lagen veel kuilen met organische vulling. Het feit dat deze buiten de terp zijn aangetroffen en niet onder de terp, houdt in dat ze zijn gegraven in de tijd dat de terp in functie was. Waarschijnlijk waren het (zand/)kleiwinningskuilen; dit materiaal werd vervolgens gebruikt als ophogingsmateriaal voor de terp, als basismateriaal voor het maken van lemen wanden, of om de akkers kalkrijker te maken. Uit de kuilen komt weinig vondstmateriaal. Bijzonder is een vingerring van tin/lood, die typologisch in de 12de of 13de eeuw is te plaatsen.

Naast de terp lag een waterput, die bestond uit een houten ton en wand van kleiplaggen. De duigen van de ton waren niet meer in de bodem aanwezig, maar nog wel de houten hoepels. De genoemde zilveren muntjes komen uit de insteek van deze put, waarbij de vraag is of ze als opspit in de grond terecht zijn gekomen of tijdens het maken van de put bewust in de bodem achtergelaten. In het laatste geval hebben we te maken met een bouwoffer om geluk en voorspoed te vragen, in dit geval specifiek voor schoon water uit de waterput. Dat vervuild water ziektes kon brengen, zal in die tijd zeker duidelijk zijn geweest. Deze waterput bleef in gebruik tot begin 14de eeuw, wat inhoudt dat de put is gehandhaafd na uitbreiding van de terp. De wand van de put moet dus zijn opgehoogd. Helaas is dit niet vastgesteld, doordat uitsluitend de onderkant van de put is gedocumenteerd.

In de 13de eeuw is de terp flink uitgebreid, zowel richting het zuiden als westen. Of de terp ook naar het noorden en oosten is vergroot, kan niet worden vastgesteld. De terp is niet verhoogd, want op hetzelfde niveau als de sporen van de 12de-eeuwse boerderij, lagen enkele kleivloeren met bijbehorende haardplaats van de 13de-eeuwse boerderij. Deze boerderij stond iets meer richting het westen (richting de Dorpsweg) dan de voorganger. Sporen van de houtconstructie en wanden zijn niet gevonden.

Eind 13de eeuw is een tweede waterput gemaakt. Doordat vanaf de bovenzijde van de terp is gegraven, was een groot rechthoekig gat nodig. Deze liep naar onderen taps toe. De bouwers konden niet weten dat zij deze put maakten op een plek waar in de ondergrond een gedempte sloot aanwezig was, waardoor de put nog eens extra diep werd. Ook deze put bestond uit een houten ton en daarboven een wand van kleiplaggen. De waterput is op zeker moment in onbruik geraakt want onderin bevond zich een dik organisch pakket met veel botjes van muizen en kikkers en dergelijke en insectenonderdelen. Het water zal zeker niet meer schoon zijn geweest. In dit pakket bevonden zich ook veel zaden die kennelijk in de put zijn gewaaid. Merkwaardig is dat sporen en vondsten uit de 14de eeuw tot circa 1550 nagenoeg ontbreken, terwijl we mogen aannemen dat de terp continu bewoond is geweest. Het archeologisch onzichtbaar zijn van deze periode is een fenomeen dat vaker is vastgesteld in deze regio. Een bouwwijze die geen sporen in de bodem achterlaat en een andere omgang met afval spelen een rol.

## 7.2 De stolpboerderij

Rond 1565 is op het perceel een stolpboerderij gebouwd. De boerderij heeft eeuwenlang bestaan en is in deze periode diverse keren verbouwd. In 2015 is de boerderij afgebroken.

### 7.2.1 Onderzoek naar langhuisstolpen

De onderzochte stolpboerderij in Schellinkhout was tot 1840 een langhuisstolp. De langhuisstolp is een type binnen de stolpboerderijen, net als de Westfriese stolp en de Noord-Hollandse stolp. De vorm en indeling van deze boerderijen verschilt per type. Kenmerkend voor de langhuisstolpen zijn het lange voorhuis, de darsdeur in de voorgevel en de ligging van de stal achter het voorhuis. Verondersteld wordt dat de langhuisstolp het oudste boerderijtype is.<sup>173</sup>

Dat Westfriese stolpen in ieder geval ook al in de tweede helft van de 16de eeuw werden gebouwd, bewijst de oudste stolp: Streekweg 1 in Hoogkarspel. Deze Westfriese stolp is rond 1560 gebouwd.<sup>174</sup>

Tegenwoordig bestaan nog slechts weinig langhuisstolpen in oostelijk West-Friesland. Op basis van de oudste kadastrale kaarten uit het begin van de 19de eeuw kan worden gezegd dat er veel meer zijn geweest.<sup>175</sup> De meeste zijn echter afgebroken of verbouwd tot een ander boerderijtype. Dit laatste is ook gebeurd bij de onderzochte stolpboerderij.

De langhuisstolp lijkt als stolptype in West-Friesland nooit een grote rol te hebben gespeeld: tijdens de bloeitijd van de stolpbouw in de 17de eeuw werden waarschijnlijk vooral Westfriese stolpen in het gebied gebouwd. Op Texel werden volgens Eelman tot circa 1750 bijna uitsluitend langhuisstolpen gebouwd. Als reden hiervoor stelt zij dat de langhuisstolp goed geschikt is voor een gemengd bedrijf: op de zolder van het voorhuis werd het zaaigoed opgeslagen.<sup>176</sup> In West-Friesland is men volgens Eelman aan het begin van de 17de eeuw overgestapt op uitsluitend veeteelt, waardoor de voorhuizen hun functie als opslagruimte verloren. Er was daarnaast behoefte aan meer stalruimte, dus een ander boerderijtype. Het is de vraag of dit klopt. In West-Friesland waren veel boerderijen tot in de 19de eeuw in meer of mindere mate een gemengd bedrijf. Of op de landerijen van de boerderij graan en/of groenten konden worden verbouwd, hing af van de bodemgesteldheid. In een groot deel van West-Friesland is de bodem vrij zandig en hier konden prima gewassen worden verbouwd. Dat dit bij Schellinkhout ook het geval was, blijkt uit de kaart uit 1603 waarop de 'zaadlanden' bij het dorp zijn ingetekend (zie paragraaf 2.2.5). Zogenaamde 'zaadkamers', bestemd voor de opslag van het zaaigoed, kwamen in het verleden in Westfriese stolpen vrij algemeen voor.<sup>177</sup> Westfriese stolpen hadden bovendien in de 17de eeuw niet meer stalruimte dan een langhuisstolp. Dat men in West-Friesland liever Westfriese stolpen bouwde dan langhuisstolpen heeft mogelijk te maken met de structuur van het landschap. Veel stolpen zijn gebouwd in de oude dorpslinten en staan dicht op de weg. Zij staan op een verhoging, in feite een langgerekte terp langs het lint die is ontstaan door de aaneenschakeling van veel kleine huisterpen. Deze terpen zijn vaak al in de Middeleeuwen ontstaan en zijn relatief smal. Om hier een langhuisstolp op te kunnen bouwen, zal de terp vaak naar achter moeten worden uitgebreid. Dit om te voorkomen dat de stolp op een hellend vlak komt te staan. Het lijkt logisch dat daarom in veel gevallen is gekozen voor de veel compactere Westfriese stolp. Zij pasten op de bestaande terp en extra grondverzet was dan niet nodig.

Door de boerderijonderzoekers Uilkema (1873-1944) en Brandts Buys (1908-1983) zijn vijf plattegronden van langhuisstolpen in oostelijk West-Friesland gepubliceerd. Van de vijf boerderijen bestaat er nog slechts één, de andere langhuisstolpen zijn afgebroken.

De plattegronden zijn getekend in de eerste helft van de 20ste eeuw, op het moment dat de stolpen nog functioneerden als boerenbedrijf. De melk werd over het algemeen niet meer verwerkt op de boerderijen, maar ging naar de melkfabriek. Hieronder worden de plattegronden van de boerderijen afgebeeld en kort besproken. De plattegronden zijn van belang voor de interpretatie van de sporen van de onderzochte boerderij in Schellinkhout. Wel moet in het 173 Brandts Buys 1974, 202.

174 Duijn, Meijers & Schrickx, 2012.

175 Bij veel stolpen op deze kaarten is echter wel de vraag of het om een langhuisstolp of Westfriese

stolp gaat, omdat zij wat betreft vorm veel op elkaar kunnen lijken.

176 Eelman 2010, 122, 48.

177 Wit 2003, 43. In het boek van Brandts Buys is bij diverse plattegronden een zaadkamer ingetekend.

achterhoofd worden gehouden dat de plattegronden de situatie in de eerste helft van de 20ste eeuw weergeven en dat deze in een eerdere periode anders kan zijn geweest.

Op het perceel Westeinderweg 24 bij Wadway stond een langhuisstolp (afb. 157).<sup>178</sup> De plattegrond is in 1941 getekend. De stolp

had een voorhuis met twee kamers: het voorhuis (nr 1, ook zaadkamer genoemd) en een verwarmde kamer daarachter (nr 2). Daarachter de koeienstal met plaats voor twaalf koeien (nr 4). Aan de achterkant het 'achterom' met een aanrecht en tweede stookplaats (nr 5) en de keuken (nr 6). Langs de andere zijgevel de dars (nr 7) en aan de voorkant verder de 'bakkamer' of tuigkamer met regenwaterkelder (nr 3). Oorspronkelijk had het voorhuis van deze boerderij een aangeloeft deel/lage wand aan beide zijden. Aan de ene kant bestond deze nog bij de opmeting (met daarin kasten en bedstedes), aan de andere kant is deze eind 19de eeuw verwijderd zodat grote ramen in de zijgevel konden worden aangebracht. De knik in de zijgevel op de overgang van voorhuis naar stal is dus niet origineel.

In Aartswoud stond een langhuisstolp met een dubbel vierkant (afb. 158).<sup>179</sup> De lange staart met stal aan de achterkant van de boerderij zou in 1844 zijn toegevoegd. In het voorhuis bevonden zich een bergplaats, een voorkamer en verwarmde woonkamer. Aan de zijkant binnen het aangeloeft delen bevonden zich bedsteden en kasten. Daarachter de koeienstal met een waterput. Langs de andere zijgevel de dars met achterin een paardenstal. Tussen de dars en het voorhuis bevond zich een 'kamertje' waarvan de functie niet bekend is. Aan de achterkant van de boerderij een zomerhuis met tweede haard en een regenwaterkelder.

178 Brandts Buys 1974, 140-141.

179 Deze boerderij stond waarschijnlijk ten noorden van Schoolstraat 27. Opmeting uit 1921 door Uilkema. Van Olst 1991, 213; Brandts Buys 1974, 144.

Een langhuisstolp in Twisk stond ter plaatse van Dorpsweg 170 en is rond het midden van de 20ste eeuw afgebroken (afb. 159).<sup>180</sup> Aan de voorkant bevond zich het voorhuis en daarachter de 'winterkamer' met een haard. Aan de zijkant van de woonvertrekken bedsteden en een kast binnen het aangeloeft deel. Vanuit de winterkamer liep men via de 'hos' (een gang) naar buiten. Achter het woongedeelte de koeienstal met een waterput. Aan de andere kant de dars. Aan de achterkant van de boerderij de zomerwoning met haard en daarnaast een ruimte die in gebruik was als paardenstal. Uilkema vermoedde dat deze ruimte oorspronkelijk functioneerde als zoutkamer en/of kaasbewaarplaats. De kaas werd in de koeienstal gemaakt.

Een langhuisstolp in Schellinkhout stond waarschijnlijk op het perceel Dorpsweg 29 (afb. 160).<sup>181</sup> In het voorhuis een 'voores' en daarachter een woonkamer met haard. Binnen het aangeloeft deel enkele kasten met daaronder een melkkelder. Aan de voorkant verder de 'bakkamer', genoemd naar de regenwaterkelder (regenbak) in dit vertrekt. Langs de ene zijgevel de koeienstal met waterput, langs de andere zijgevel de dars. Achter de dars een ruimte met tweede haard, waarvan Uilkema veronderstelde dat deze in het verleden werd gebruikt als zoutkamer, waar de kaas werd gemaakt en gepekeld. Daarachter een vertrek dat mogelijk ooit zomerwoning was. Aan de achterkant van de boerderij extra stalruimte.

De boerderij Oude Gouw 1 in Wognum is de enige gepubliceerde langhuisstolp die nog bestaat, zij het in sterk verbouwde vorm (afb. 161).<sup>182</sup> In de gevel van de boerderij was een gevelsteen met jaartal 1626 aanwezig. Opvallend aan deze boerderij is het zeer korte voorhuis. Brandts Buys verondersteld dit in het verleden is ingekort.<sup>183</sup> Het voorhuis is aan beide zijden voorzien van een aangeleefd deel/lage wand. Aan de voorkant waren ten tijde van de opmeting geen woonvertrekken meer aanwezig, zij bevonden zich aan de achterkant van de boerderij. De stal van de boerderij was aan de achterkant dubbelrijig (koeien aan twee zijden met ertussen een looppad) uitgevoerd, namelijk op de plek van de staart.

180 Van Olst 1991, 208-209; Brandts Buys 1974, 144.  
181 Van Olst 1991, 392-393; Brandts Buys 1974, 149.  
182 Brandts Buys 1974, 153-154, 156-159.  
183 Op de oudste kadastrale kaart heeft het voorhuis al de huidige lengte.

keer is gebouwd, oftewel dat het voorhuis en het stolpgedeelte gelijktijdig zijn gebouwd. Dit hoeft bij langhuisstolpen niet het geval te zijn: een mogelijkheid is dat tegen een bestaand langhuis<sup>184</sup> een stolpschuur is aangebouwd, waardoor een langhuisstolp ontstond. Het oude langhuis werd dan voorhuis en is in dat geval (veel) ouder dan het stolpgedeelte. Bij een aantal bestaande langhuisstolpen in oostelijk West-Friesland wordt een dergelijke bouwgeschiedenis verondersteld, bijvoorbeeld Koningspade 23 in Hoogwoud, Schoolstraat 4 in Aartswoud en Westerblokker 52. Voor de onderzochte boerderij lijkt dit niet waarschijnlijk, omdat het voorhuis relatief kort is. Dit voorhuis kan niet als losstaand langhuis hebben gefunctioneerd. De vorm van de langhuisstolp is zichtbaar op de oudste kadastrale kaart uit 1826. Aan de voorkant van de boerderij was een voorhuis aanwezig en tevens de darsdeur. Het voorhuis van de boerderij is niet opgegraven, want dit bevond zich buiten de nieuwbouwcontour. Op basis van de plattegronden van bovengenoemde langhuisstolpen kan worden verondersteld dat het

184 Een langhuis is een rechthoekig woonhuis. Zie Brandts Buys 1974, 208 en verder.

voorhuis was verdeeld in twee kamers en dat in de achterste kamer een schoorsteen met haard aanwezig was. Waarschijnlijk zat in de kopse kant van het voorhuis een deur. De precieze locatie van de darsdeur en het stukje voorgevel ten noorden hiervan is gereconstrueerd op basis van kleine stukjes fundering die zijn teruggevonden.

Uit het archeologisch onderzoek is gebleken dat in de achtergevel oorspronkelijk een knik heeft gezeten: de noordzijde van de achtergevel lag meer naar binnen (afb. 162). De reden hiervoor is niet bekend. De knik lijkt op het eerste gezicht de plek van de darsdeur aan te geven. Dit zou betekenen dat de dars langs de noordgevel lag. Dit is echter zeer onwaarschijnlijk: bij een langhuisstolp bevindt zich hier de stal en bij een Westfriese stolp liggen hier de woonvertrekken. De reden voor de inspringing in de achtergevel is dus vooralsnog een raadsel. Parallellen zijn niet bekend.

Andere onderdelen van de boerderij die waarschijnlijk uit de 16de of 17de eeuw dateren, zijn de waterput in de stal, de waterkelder in een ruimte aan de voorkant van de boerderij en de kelder in het voorhuis. De kelder bevond zich waarschijnlijk onder bedstedes en kasten binnen het aangeleefd deel aan de noordzijde van de boerderij, net als bij de afgebroken stolp op het perceel Dorpsweg 29 in Schellinkhout (zie boven). Of de genoemde structuren van de bouw van de boerderij dateren of later zijn toegevoegd, is niet met zekerheid te zeggen. Uit onderzoek elders in West-Friesland is gebleken dat al aan het einde van de 16de eeuw waterkelders werden gebouwd.<sup>185</sup> Of dit rond 1565 ook al het geval was, is de vraag. De waterkelder deed dienst tot 1840. Van de kelder in het voorhuis is alleen een uitbraakspoor gevonden, zodat de bouw hiervan niet kan worden gedateerd. De kelder is pas in 1840 weggesloopt. De waterput kan gezien de gebruikte bakstenen goed uit de bouwtijd van de boerderij dateren. De put heeft tot de jaren 60 van de 20ste eeuw gefunctioneerd. Op zeker moment lijkt hier een tweede waterput naast te zijn gebouwd, die de oude waterput van extra water voorzag. De bovenkant van deze tweede waterput was dichtgemetseld met een kegel, iets wat nog niet eerder is aangetroffen in West-Friesland.

Over de oudste fase kan verder worden gezegd dat aan de zijde van de dars waarschijnlijk geen houten schot aanwezig was tegen de hooiberg. In de zuidoosthoek van de boerderij is een stukje fundering gevonden dat mogelijk hoort bij een bedstede, hoewel dit erg onzeker

is. Resten van de oudste fase van de stal, bijvoorbeeld de mestgoot, zijn niet gevonden. De koestand was in deze tijd nog niet verhard: de koeien stonden op grond. Van een bakstenen rollaag onder de achterpoten van de koeien is in deze tijd waarschijnlijk nog geen sprake. In plaats daarvan lag op deze plek een dikke houten plank, het zogenaamde stalhout. Het looppad achter de koeien was vermoedelijk onverhard.

In de dars zijn resten gevonden van een houten vloer. Het is aannemelijk dat tot de verplaatsing van de dars rond 1900 deze was voorzien van een houten vloer. Het is de eerste keer dat in een stolpboerderij aanwijzingen zijn gevonden voor een houten vloer in de dars.

Waarvoor de ruimte aan de achterkant van de boerderij en de kamer aan de voorkant (tussen voorhuis en darsdeur) werd gebruikt, valt niet te zeggen. Op basis van de plattegronden van de andere langhuisstolpen kan worden gedacht aan een functie als bijvoorbeeld paardenstal, kaasmakerij, zoutkamer, keuken of zomerwoning. Het is ook goed mogelijk dat een ruimte is gebruikt als zaadkamer, dus voor de opslag van het zaaigoed voor het volgende jaar. De stolpboerderij was in ieder geval in de 16de en 17de eeuw vrijwel zeker een gemengd bedrijf. 185 Opgraving Lange Tuinstraat in Enkhuizen, rapport in voorbereiding.

Op zeker moment is de achtergevel recht getrokken (afb. 163). Wanneer dit is gebeurd, is onduidelijk. Wel kan worden gezegd dat op de kaart van 1826 dit al het geval is. Door deze aanpassing werd de koeienstal iets groter. Diverse andere sporen zijn waarschijnlijk ook later aan de langhuisstolp toegevoegd, hoewel de datering hiervan vaak onzeker is. Tegen de achtergevel van de boerderij is bijvoorbeeld een extra stukje stal voor twee koeien gerealiseerd. Daar vlakbij is een schoorsteen gebouwd. Het tegeltableau op de bijbehorende smuiger dateert uit het midden van de 18de eeuw. Mogelijk moet de bouw van de schoorsteen ook in deze tijd worden geplaatst. De schoorsteen is waarschijnlijk in 1840 afgebroken. In de zuidoosthoek van de boerderij is op zeker moment een waterkelder gebouwd. De aanwezigheid van een haard en waterkelder in deze hoek van de boerderij maakt het aannemelijk dat hier de kaas werd gemaakt. De andere ruimte aan de achterkant van de boerderij werd wellicht gebruikt als zomerwoning. Op de kaart van 1826 staat schuin achter de boerderij een ongeveer vierkante schuur getekend. Van deze schuur zijn delen van de fundering gevonden. In 1840 vond een grote verbouwing plaats van de boerderij (afb. 164). De vorm van de stolp na de verbouwing is zichtbaar op een hulpkaart van het kadaster. Bij de verbouwing is onder meer aan de achterkant van de boerderij een stuk aangebouwd. Deze 'staart' is een verlengstuk van de koeienstal. De belangrijkste reden voor de grote verbouwing van de stolp was zonder twijfel de behoefte aan meer stalruimte, zodat meer koeien konden worden gehouden. Bij heel veel boerderijen in West-Friesland vond om deze reden een grote verbouwing plaats in de 19de eeuw. De wijze waarop de stalruimte werd vergroot, verschilt van boerderij tot boerderij. In de nieuwe staart van de boerderij werd een korte stal gemaakt, zodat hier nu sprake was van twee rijen koeien met ertussen een looppad. De oostzijde van de korte stal was tot 2015 aanwezig. Bij de korte stal was een ruimte afgescheiden. Hier werd kaas gemaakt en opgeslagen.

Aan de voorkant van de boerderij brak men het voorhuis af. Het vierkant werd aan deze zijde vergroot met een overstek van 90 cm breed. Hierna is een nieuwe voorgevel gebouwd. De darsdeur en dars bleven behouden, zodat nu sprake was van een zeer ver teruggelegen darsdeur in de voorgevel. Ook de noordgevel is in deze tijd waarschijnlijk opnieuw opgetrokken. De koeienstal is volledig vernieuwd en werd doorgetrokken tot bijna tegen de voorgevel aan. In ieder geval de mestgoot van de lange stal en het looppad werden voorzien van grijze plavuizen (blauwbakken). De standplaats van de koeien was nog onverhard, op de bakstenen rollaag onder hun achterpoten na. De mestgoten van de lange en korte stal waren verbonden door middel van een goot onder het looppad door. De stal was aan beide zijden toegankelijk via een deur in de voor- en achtergevel. In de hoek bij de voorgevel bevond zich waarschijnlijk een toilet boven een betonnen beerput. De dars is vermoedelijk in deze tijd afgescheiden van de hooiberg door middel van een laag houten schot. Midden achter de voorgevel lag het enige woonvertrek van de boerderij, met tegen de hooiberg een nieuwe schoorsteen met betegelde schouw. Het vertrek had een houten vloer.

De achterkant van de boerderij werd in deze tijd in twee kamers verdeeld door een muur of houten wand. In de ene ruimte is waarschijnlijk in 1840 een grote melkkelder gebouwd.

In veel stolpen zijn in de 19de eeuw dit soort grote kelders gebouwd. Dit hangt samen met een verandering in de verwerking van de melk. Eeuwenlang werd namelijk in West-Friesland kaas gemaakt uit volle melk. In de 19de eeuw ging men over naar de productie van kaas van halfvolle melk. Hiertoe liet men de melk in de kelder in bakken opromen, waarna de room werd afgeschept. Van de melk werd vervolgens kaas gemaakt, de room werd verwerkt tot boter. De ruimte naast de kelder werd mogelijk gebruikt als zomerwoning. Schuin achter de boerderij is in 1840 een nieuwe schuur gebouwd met daarlangs een straatje van klinkers. Achter de boerderij is vermoedelijk in deze tijd een tweede waterput gemaakt.

De boerderij kan voor deze periode niet worden ingedeeld bij een standaard boerderijtype: het is geen langhuisstolp meer, maar ook nog geen Noord-Hollandse stolp.

Omstreeks 1900 vond opnieuw een verbouwing plaats (afb. 165). Deze verbouwing is niet terug te vinden in het kadaster. Op basis van het uiterlijk van de nieuwe voorgevel, zichtbaar op foto's uit de jaren 30, kan echter worden gesteld dat deze rond 1900 nieuw is gebouwd.

Andere wijzigingen vallen hier waarschijnlijk mee samen.

Een belangrijke verandering was de verplaatsing van dars naar de achterkant van de boerderij. Het gebouw kreeg hiermee de opzet van een traditionele Noord-Hollandse stolp. Gelijktijdig met het verplaatsen van de dars zijn in ieder geval ook de zuidelijke zijgevel en achtergevel van de boerderij opnieuw opgetrokken in baksteen. De noordgevel is waarschijnlijk niet herbouwd. De nieuwe positie van de dars had als gevolg dat de grote kelder op deze plek buiten gebruik moest worden gesteld. Deze is dichtgestort met puin. Aan de voorkant is vermoedelijk in deze tijd een nieuwe kelder gemaakt. Deze was vrij smal en zal geen rol hebben gespeeld bij de productie van kaas, maar alleen als voorraadkelder hebben gefungeerd. Kaas werd waarschijnlijk in deze tijd niet meer gemaakt op de boerderij; in plaats daarvan ging de melk naar de melkfabriek. Niet uitgesloten kan worden dat de kelder aan de voorzijde van de boerderij al in 1840 is gemaakt. Boven de smalle kelder waren twee bedstedes en een gangetje aanwezig. Ook binnen de hooiberg was een bedstede voor personeel.

Verder is een deel van de stal aan de voorkant van de boerderij opgegeven, zodat hier een keuken kon worden ingericht. Aan de andere zijde kon door het rechte trekken van de voorgevel een slaapkamer worden gerealiseerd. Beide vertrekken hadden een houten vloer. De ruimte aan de achterkant van de stolp, tussen de dars en stal in, werd in ieder geval rond 1950 gebruikt als slaapkamer voor de kinderen.

De koestijlen en zolderbalken in de stal zijn waarschijnlijk in deze tijd vernieuwd, waarbij de ruimte tussen de stijlen groter is gemaakt. Het groter worden van de koeien maakte dit noodzakelijk. Naast de boerderij werd een nieuwe schuur gemaakt, waarin ook koeienstallen werden gerealiseerd. Hier tegenaan was een toilet aanwezig.

Vanaf de jaren 60 van de 20ste eeuw is de boerderij opnieuw verbouwd (afb. 166). De voorgevel en beide zijgevels zijn hierbij weer opnieuw opgetrokken. De deur in de voorgevel werd verplaatst en kwam nu uit in een hal met daaronder de kelder. In de hal plaatste men later een trap naar de zolder, waar twee slaapkamers waren gerealiseerd. In de woonkamer werd een nieuwe schoorsteenmantel met nieuw rookkanaal gebouwd. Achter de keuken werd opnieuw een gedeelte van de stal afgehaald, dit keer voor de bouw van een badkamer. De stal werd grotendeels verhard met beton. De houten schotten werden bovendien vervangen door lage muren van beton, waarbij de onderkanten van de koestijlen werden verwijderd. De korte stal in de staart werd gedeeltelijk verwijderd, zodat nu nog slechts plaats was voor twee koeien. De ruimte aan de achterkant werd voortaan gebruikt als stal voor kalveren en schapen. Ook in de dars en in de hooiberg stonden schapen in de lammerentijd. Hiertoe werd het houten schot tussen dars en hooiberg weggehaald. De houten wanden aan de andere drie zijden van de hooiberg verving men door moderne stenen muren. De stal naast de boerderij werd vergroot. De waterputten achter de boerderij en binnen de boerderij werden dichtgestort: door de aansluiting op het waterleidingnet waren zij niet meer nodig.